

«ՍԵՎԱՆԻ Խ.ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ»

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022**

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝ Հայ աշուղական արվեստի
առանձնահատկությունները Նաղաշ
Հովնաթանի բանաստեղծություններում
(ուսուցչի առարկայական և մասնագիտական
գիտելիքներին և հմտություններին
կատարելագործումը ստեղծագործական
հետազոտական աշխատանքներին թացքում)

ԱՌԱՐԿԱ՝ Հայ ոցլեզու և գրականություն

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Հարությունյան Մերի Համլետի

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ՝ «Հայաստանի
Հանրապետության
Գեղարքունիքի մարզի
Չկալովկա գյուղի միջն.
դպրոց» ՊՈԱԿ

Ն ե ր ա ծ ո ւ թ յ ո ւ ն

Ն պատակ ը `

- Ն երկայ աց ն ե լ XVII դ ար ի վ եր ջ ի և XVIII դ ար ի առ աջ ի ն տաս ն ամ յ ակ ն եր ի ժ ամ ան ակ ա հատվ ած ու մ հ այ մ շ ակ ու յ թ ի ամ ե ն ախո շ ո թ Ն երկայ աց ու ց ի չ Ն աղ ա շ Յ ո վ ն աթ ան ա շ ու ղ ի ն , նր ա բ ան աս տեղ ծ ու թ յ ու ն ն եր ն ու բ ան աս տեղ ծ ակ ան ար վ ե ս տի առ ան ձ ն ա հ ա տ կ ու թ յ ու ն ն եր ը :

Խ ն դ ի թ ն եր ը `

- Ն աղ ա շ Յ ո վ ն աթ ան ը ` ո թ պ ե ս ի թ ժ ամ ան ակ ն եր ի մ ե ծ լ ու ս ա վ ո թ ի չ և առ աջ ա դ ե մ մ տ ած ո ղ ,
- Ն աղ ա շ Յ ո վ ն աթ ան ի դ եր ն ու ն շ ան ակ ու թ յ ու ն ը հ այ գ թ ակ ան ու թ յ ան գ ար գ ա ց մ ան գ ո թ ծ ու մ ,
- Ն ո թ գ աղ ա փ ար ն եր ի վ եր հ ան ու մ ն ու ն ո թ ամ ու ծ ու թ յ ու ն ն եր ը Ն աղ ա շ Յ ո վ ն աթ ան ի բ ան աս տեղ ծ ու թ յ ու ն ն եր ու մ ,
- Ն աղ ա շ Յ ո վ ն աթ ան ի կ ո ղ մ ի ց ար և ե լ յ ան ա շ ու ղ ակ ան տ աղ ա չ ա փ ու թ յ ան ն ո թ ձ և եր ի ն եր դ թ ու մ ը հ այ ա շ ու ղ ակ ան ար վ ե ս տ ու մ :

Ա շ ու ղ ակ ան ար վ ե ս տ ը ժ ո ղ ո վ թ դ ա-պ թ ո Ֆ ե ս ի ո ն ա լ ս տեղ ծ ա գ ո թ ակ ան և կ ա տ ար ո ղ ակ ան ար վ ե ս տ է , ո թ ը հ ա տ ու կ է ա շ ու ղ ն եր ի ն : Ու ն ի ի թ պ ա հ ան ջ ն եր ը , ո թ ո ն ց ի ց գ լ խ ա վ ո թ ն եր ն ե ն ` բ ան աս տեղ ծ ու թ յ ու ն ն եր ը հ ո թ ի ն ե լ ա շ ու ղ ակ ան տ աղ ա չ ա փ ու թ յ ամ բ , յ ու թ ա ց ն ե լ տ վ յ ա լ շ թ ջ ա պ ա տ ի ն ու ժ ամ ան ակ ի ն հ ա տ ու կ ա շ ու ղ ակ ան կ ան ո ն ակ ան ե ղ ան ակ ն եր ը և հ ար ս տ ա ց ն ե լ դ թ ան ք , մ աս ն ակ ց ե լ ա շ ու ղ ակ ան հ թ ա պ ար ակ այ ի ն մ թ ց ու յ թ ն եր ի ն , եր գ ո վ ու ն վ ա գ ակ ց ու թ յ ամ բ ե լ ու յ թ ն եր ու ն ե ն ա լ մ ե ն ակ կ ամ ը ն կ եր ն եր ո վ :

Ա շ ու ղ (ար աբ .` ս ի թ ա հ ար) , ժ ո ղ ո վ թ դ ակ ան պ թ ո Ֆ ե ս ի ո ն ա լ եր գ ի չ , եր ա ժ ի շ տ , բ ան աս տեղ ծ , եր գ աս տեղ ծ Յ այ աս տ ան ու մ , Ա դ թ բ ե ջ ան ու մ , Մ ի ջ ի ն Ա ս ի այ ու մ և մ ի շ ար ք ար և ե լ յ ան եր կ թ ն եր ու մ : Ա շ ու ղ ի թ ե մ ա տ ի կ ան բ ա գ մ ա գ ան է ` ս ի թ այ ի ն , ի ո հ ակ ան , ի թ ա տ ակ ան -բ ար ո յ ա խ ո ս կ ան , հ եր ո ս ակ ան , եր գ ի ծ ակ ան , կ ա տ ակ այ ի ն և այ լ ն : «Ա շ ու ղ » բ առ ն ու ն ի ար աբ ակ ան ծ ա գ ու մ , առ աջ ի ն ան գ ամ այ ն հ ի շ ա տ ակ վ ու մ է 15-ր դ դ ար ի գ թ ակ ան ու թ յ ան մ ե ջ ` փ ո խ ար ի ն ե լ ո վ առ ա վ ե լ հ ի ն տ եր մ ի ն ն եր ի ն ` հ այ եր ե ն գ ու ս ան և թ ու թ եր ե ն օ գ ան բ առ եր ի ն : Ի ս կ գ բ ան ե այ ն ու ն ե ց ե լ է «ս ի թ ա հ ար » ն շ ան ակ ու թ յ ու ն ը , այ ն ու հ ե տ և ս կ ս ե լ է գ ո թ ծ ած վ ե լ թ ու թ եր ե ն ու մ , ա պ ա ` հ այ եր ե ն ու մ և վ թ ա ց եր ե ն ու մ ար դ ե ն ի ս կ եր գ ի չ -պ ո ե տ ի մ աս տ ո վ : Լ ե գ վ աբ ան եր վ ան դ

Սևոբոյ անը նշում է, որ աշուղ տերմինը «ժողովրդական երգիչ» նշանակությամբ թուրքերը վերցրել են հայերենից, հայերենի ազդեցությամբ նաև ռուսերենում սկսել է գործածվել «այր» տերմինը: Աշուղական արվեստը աշուղական երաժշտության, աշուղական չափի և աշուղական պոեզիայի ամբողջությունն է:

Աշուղական երաժշտություն - ժողովրդական երգուկերգի արավոր նվաճումների վրահիմնված, կայուն ավանդույթներ ունեցող պրոֆեսիոնալ երաժշտություն: Նրան հատուկ մեղեդիները, գյուղական և քաղաքական ժողովրդական երգերի եղանակների համեմատությամբ, ավելի ծավալուն են, ընդունակ կրելու հուզական մեծ երանգներ, աչքի են ընկնում չափածո խոսքերի հետ կապված նպատակամետ շեշտադրությամբ ու կոմպոզիցիայի ակնառու գծերով: Աշուղական երաժշտության մեջ լայնորեն օգտագործվում են երգի քառյակային ձևերը (կրկնակով, առանց կրկնակի և այլն), միաժամանակ մշակվում են ավելի բարդ ձևեր (օրինակ՝ բալլադի մոտեցող ձևը): Այստեղ կիրառվում են մեղեդու ծավալման երեք սկզբունքներ՝ ասերգային, երգային և պարերգային:

Հայ աշուղական երգ-նվագը կատարողական առումով ևս ուրույն դպրոց է ներկայացնում. ի տարբերություն ժողովրդականի՝ բնույթով համերգային է: Պահանջում է ունկնդիր հասարակության առկայություն և ունի նրավրաներգործելու միտում: Աշուղական կատարողական արվեստի անբաժանելի հատկանիշներից է հանկարծաբանությունը (իմպրովիզացիան), որը կատարվող երգն ու նվագը երբեմն զգալիորեն մոտեցնում է տեղն ու տեղը հորինված ստեղծագործությանը: հայ աշուղներն իրենց երգերում օգտագործում էին ավանդական իմպրովիզացիոն բազմաթիվ մոտիվներ, որոնք ունեին ընդհանրություններ Մերձավոր Արևելքի երաժշտական մոտիվների հետ: Դրան գուցահեռ հայ աշուղները օգտագործում են սեփական օրիգինալ մեղեդիները՝ ստեղծելով ինքնատիպ ազգային գիծ: Այսպիսով հայ աշուղներն ստեղծագործություններում առաջնային էին ոչ միայն տողերը, այլև միասնական երաժշտական-պոետիկ ստեղծագործության կայացումը: Գուսանական մեղեդիների համեմատությամբ՝ հայ աշուղների ստեղծագործություններն արտացոլում էին էմոցիաներ, պաթոս: Ասերգը, կանտիլենան (կատիներեն՝ երգեցողություն) և

մեղեդիներին պարային բնույթն ավելի արտահայտված էին: Մեղեդիներում, որպես կանոն, կարճիթմերի խառնուրդ, որը լայնորեն կիրառվում էր աշուղային երգարվեստում: Բացի դրանից, մեղեդիներն ունեն հնդիվիդուալ առանձնահատկություններ, որոնք կարող են տալ աշուղի անձի և նրա ազգային երաժշտության ստեղծագործական նկարագիրը: Երգեցողությունը նվագի ընկերակցությամբ մատուցելու նպատակով հայ աշուղները տարբեր վայրերում և ժամանակներում օգտագործել են երաժշտական գործիքներ՝ սանթուր, քանոն, քյամանչա, սազ, քյաման, թառ: Աշուղի նվագը բացի երգեցողությանը ընկերակցելուց, ամեն երգի, երբեմն նրա յուրաքանչյուր տան սկզբում և վերջում կատարում է նաև ներածության ու եզրափակման ինքնուրույն պաշտոն:

Աշուղական չափեր - երգելու համար հորինված վանկական ոտանավորների տեսակներ: Հայ աշուղական չափերը տարբերվում են բանաստեղծական և գուսանական չափերից: Տողի ամբողջությունը, իբրև մի մեծ ռիթմական միություն, պահվում է տողավերջի հաստատուն դադարով և հանգերով, որոնք լինում են գորեղ, հաճախ կազմված հանգաբառից հետո կրկնվող նույն բառերով: Մեծ տողերը հատածով սովորաբար բաժանվում են երկու կիսատողերի, բայց հատածն էլ երբեմն ճշտությամբ չի պահպանվում. օրինակ՝ 15 վանկանի տողերը միևնույն բանաստեղծության մեջ բաժանվում են մերթ 7/8, մերթ 8/7 կիսատողերի, երբեմն էլ հատածի հետ բառական ոտքը չի վերջանում: Աշուղական չափերից ամենակարճը 5 վանկանի բայթավորն է, որի փոփոխված ձևը քյուլշեթն է: Տարածված չափերից են 10 վանկանի գյաֆը, 11 վանկանի ղոշման, 11 վանկանի դաստանը: Աշուղական չափերից հայտնի են նաև բայաթին, դյուլբեյթը, շարքին, մուխամազը, դագելը, դիվանին, ռուբային, վարուաղը, դաստանը:

Աշուղական պոեզիա - ժողովրդական երգիչ-բանաստեղծների պոեզիան սկզբնավորվել է 16-րդ դարում: Նախապես բանավոր լինելով՝ սերտորեն առնչվել է ժողովրդական բանահյուսությանը: Սակայն ժողովրդական երգիչ-պոետների մասին առավել վաղ տեղեկություններ հանդիպում են Մովսես Խորենացու, Բուզանդի, Եղիշեի և 5-րդ դարի հայ այլ պատմիչների աշխատություններում: Հայերի շրջանում պոետկատարողները կոչվում էին գուսաններ (նաև տաղերգուներ): Տաղերգուներին և

գ ու ս ան ն եր ի ար վ Ե ս տը պատմական մի շարք պատճառներով անհետանում է, և աշուղական երգարվեստը դառնում է նրանց ժառանգորդը, ձեռք բերելով սեփական դիմագիծը, մշակում է երաժշտական և տաղաչափական արվեստի սեփական կանոնները:

Ի սկզբանե հայ աշուղները կատարում էին իրենց ստեղծագործությունները հայերենի տարբեր բարբառներով, սակայն ավելի ուշ անցան առավել մատչելի և հասկանալի գրական լեզվին: Հայ աշուղներից շատերն ազատորեն տիրապետում էին տարածաշրջանի լեզուներին և հայերենի հետ մեկտեղ ստեղծագործում էին պարսկերենով, վրացերենով, օսմաներենով: Հաճախ մեկ ստեղծագործության մեջ կարող էին օգտագործել մի քանի լեզուներ:

Աշուղական ստեղծագործություններում պոեզիան, որպես կանոն, առավել կարևոր է, քան մեղեդին: Այստեղ գերակշռողը սիրային երգերն են: Սիրած էակի գեղեցկությունը սովորաբար նկարագրվել է համընդհանուր համեմատություններով, մակդիրներով ու պատկերավորման այլ հնարքներով: Աշուղներն արձագանքել են ժողովրդին հուզող պատմա-քաղաքական իրադարձություններին: Ազատասիրության, հայրենասիրության գաղափարները, լուսավորության հարցերն առաջատար թեմաներ են դարձել հատկապես 19-րդ դարում: Աշուղական պոեզիայում որոշակի տեղ են գրավում երգիծական երգերը, որոնք ընդգրկում են կենցաղագրական հարուստ նյութեր, ունեն ճանաչողական արժեք: Աշուղական պոեզիայի առանձնահատկություններից է շատ երգերի խրատական բնույթը: Խրատական երգեր հորինել են գրեթե բոլոր աշուղները:

Հայ աշուղների ստեղծագործություններում հանդիպում են նաև պատմական պատկերներ, հումորներ, հանելուկներ, ինչպես նաև մերձարևելյան հեքիաթների հայկական տարբերակներ: Ժամանակի ընթացքում աշուղների երգացանկում տեղ գտան համընդհանուր նշանակություն և ազգային-ազատագրական պայքարի թեմաներ: Հայ աշուղների գեղարվեստական ներգործության, նրանց կողմից ազգային ինքնագիտակցության արտահայտման կարողություն շնորհիվ, ազգային թեմաներով երգերը դարձան շատ հայտնի և օգնեցին մարդկանց հոգևոր առումով դիմադրել պատերազմներին, ճնշումներին և ցեղասպանությանը: Հայ աշուղները բացի այն, որ

իրենց գործունեությամբ ու վարպետությամբ նպաստում էին ազգային ավանդույթներին ամրապնդմանը, նաև կարևոր դեր էին խաղում տարածաշրջանի մյուս ժողովուրդների երաժշտական արվեստում:

Հայ իրականության մեջ հին գուսաններից մի քանիսը «աշղղ» են վերանվանվել տակավին 16-րդ դարում: Սակայն հայկական պրոֆեսիոնալ աշուղդությունը ծագումով կապված է Մերձավոր Արևելքի ուշ միջնադարյան (17 - 18-րդ դդ.) մշակութային ընդհանուր իրականությանը և կազմավորվել է հիմնականում Սպահանի (Նոր Ջուղայի), Կ. Պոլսի և Թիֆլիսի հայկական գաղութներում: Աշուղները, սկսելով պարսկահայկական, թուրքահայկական և վիրահայկական դպրոցներից, ի վերջո հանգեցին հայկական ազգային դպրոցի հիմնադրմանը՝ հանձին Ջիվանու, որն իր ստեղծագործության հիմքում դրեց հայոց գրական լեզուն և ազգային-ժողովրդական եղանակները:

Գրականության մեջ հիշատակված հայ աշուղների թիվն անցնում է մի քանի հարյուրից: Կարկառուն դեմքեր են պարսկահայկական աշուղական դպրոցի հիմնադիր Ղուլ Էգազն ու Մկրտիչը, թուրքահայկական աշուղական դպրոցի հիմնադիրներ Արթինը և Ռումանին, վիրահայկական դպրոցի հիմնադիր Սայաթ-Նովան, Երևանի աշուղական դպրոցի գլխավոր ներկայացուցիչ Շիրինը, հայկական ազգային աշուղական նոր դպրոցի հիմնադիր Ջիվանին, Շերամը, Հավասին, Աշոտը, Շահենը: Սակայն աշուղական արվեստի զարգացման գործում իրենց ուրույն դերն ունենանակություն են ունեցել նաև շատ քիչ հայտնի և անհայտ բոլոր աշուղները: Այդ աշուղներից մեկն էլ եղել է 17-րդ դարի վերջի և 18-րդ դարի սկզբի հայ աշխարհիկ պոեզիայի ամենանշանավոր դեմքերից մեկը՝ երգահան և բանաստեղծ, տաղանդավոր նկարիչ նաղաշ Հովնաթանը:

Ն աղ աշ Հ ո վ ն աթ ա ն

Նրա մասին կենսագրական ամփոփ տեղեկություններ չկան. այդ առթիվ պահպանված են որոշ վկայություններ իր և իր որդու բանաստեղծությունների մեջ, ինչպես նաև մի քանի այլ աղբյուրներում:

Նաղաշ Հոփնաթանը ծնվել է 1661թ. Ազոուլիսի մոտ գտնվող Շոռոթ գյուղաքաղաքում: Իր մանկությունն անց է կացրել Շոռոթում, ուր և ստացել է նախնական կրթությունը: Այնուհետև իր ուսումը շարունակել է Ազոուլիսի Սուրբ Թովմավանքի դպրոցում, որտեղ զբաղվել է նաև գրչությամբ: Ավարտելուց հետո վերադառնում է Շոռոթ, զբաղվում ուսուցչությամբ և նկարչությամբ: Ունենալով նկարչական մեծ ընդունակություններ՝ նահատկապես զարկ է տալիս այդ արվեստին, բացում հատուկ արհեստանոց, իսկ իրեն կոչում՝ «Նաղաշ» (նկարիչ) մականունով: Որոշ ժամանակ ապրել և ստեղծագործել է Թիֆլիսում: Վրացական աղբյուրների վկայությամբ՝ նա եղել է Վրաստանի Վախթանգ 6-րդ թագավորի պալատական երգիչն ու նկարիչը: Թե երբ և ինչպես է նա վերադառնում Շոռոթ, հայտնի չէ: Նրա որդու՝ Նաղաշ Հակոբի ողբից ենք իմանում, որ Նաղաշ Հոփնաթանը մահացել է 1722 թվի հոկտեմբերի 28-ին, ինչպես նաև իմանում ենք, որ Ն.Հոփնաթանը հասարակ դպիրից դարձել է «շնորհայց վարպետ և իմաստուն», եղել է «քարտուղար տառից հնոց և նորաց»:

Ստեղծագործական կյանքը: Աշխարհիկ երգերի վարպետ Ն. Հոփնաթանը թողել է հարուստ ժառանգություն (մոտ ութսուն բանաստեղծություն): Բացի դրանից, Ն. Հոփնաթանն ունեցել է նաև խրատական երգերի մի շարք, որը, համեմատաբար, քիչ է տարածվել: Նրա բանաստեղծությունները պահպանվել ու մեզ են հասել բազմաթիվ ընդօրինակություններով: Այն ձեռագրերի թիվը, որոնցում առկա են նրա ստեղծագործությունները՝ մեծ կամ փոքր խմբերով, անցնում է հինգ տասնյակից: Դրանցից առավել հարուստ և ամբողջական են Երևանի Պետ. Մատենադարանի № 3263, № 4426 և Վենետիկի Մխիթարյանների Մատենադարանի №647 և №587 ձեռագրերը:

Ն.Հոփնաթանի երգերն իր կամ իր ժամանակակիցների կողմից բաժանվել են երեք խմբի:

«Եղանակավոր» կոչված խումբը, ըստ էության, բաղկացած է սիրո և խնճուղի երգերից: Ուստի Ն. Հոփնաթանի երգերը կարելի է բաժանել չորս խմբի.

- 1) Սիրո
- 2) Խոհա-խրատական
- 3) Երգիծական
- 4) Խնճուղի:

Դրանցից դուրս են մնում մի քանի երգեր, որոնք դրվում են «Այլ երգեր» խորագրի տակ: Առաջին և

չորրորդ խմբի ստեղծագործությունները երգվել են, իսկ երկրորդը և երրորդը՝ ոչ: Նաղաշ Յովնաթանն իր բանաստեղծությունների համարը նտրում կամ հորինում էր եղանակներ և ինքը դրանք երգում ու նվագում:

Սիրո երգերը: Խոշոր արժեք են ներկայացնում Ն. Յովնաթանի սիրո երգերը, որոնցից մեզ հասած նմուշների թիվը հավասար է 32-ի: Սիրո թեման նրա մոտ քարձրանում է զարգացման միևնորաստիճանի: Նա իր նախորդիներից տարբերվում է հատկապես նրանով, որ իր սիրո երգերն առավել որոշակիությունամբ են ազատագրվում կրոնական մտախոհություն և ազդեցությունից: Այդ ստեղծագործություններից յուրաքանչյուրի մեջ բացվում են երգչի հոգեկան ապրումների ու զգացմունքների նոր կողմերը և իրենց ամբողջությամբ ուրվագծում քնարական հերոսի մի առավել լիարյուն ու կենսասեր կերպար: Սերն այլևս չի ճնշվում կրոնական և հասարակական նախապաշարումներով: Սիրուհու

զգուշավորությունը գալիս է ոչ թե միջնադարյան արգելքից, այլ կենցաղային սովորույթներից և հատկապես համեստությունից, որն ավելի է գեղեցկացնում ու բնական դարձնում նրան:

«Յայտնեցայի գարուն» ձայն է» բանաստեղծության մեջ աշուղը խոսում է իր անսահման սիրո մասին և իր սիրած էակին անվանում գալում (անգույն, անիրավ)՝ այս կերպ ներկայացնելով իր տառապանքներն ու սիրած էակից հեռու լինելը: Ն. Յովնաթանն իր սիրած էակին նմանեցնում է լուսնին, իսկ անքերը՝ արեգակների, ունքերը՝ խիստ պատվական կամարների: Անուշահոտ բույսերի՝ ռեհանի, սուսամբարի, մուշկի հոտերով է նկարագրում ծամերի և ծոծիցեկող հոտերը.

Ծամերդ ռեհան և սուսամբար,

Օոցեդ հոտկուգայ մուշկի ամբար:

Նա նկարագրում է սիահ (սև) ծամերը, երեսի խալերը, իսկ մատներն այնքան բարակ ու գեղեցիկ են՝ կարծես մոմից թափված լինեն: Երբ սիրահարը նկարագրում է սիրած աղջկա հագուկապը, մեր անքի առջև պատկերվում է ճոխ հանդերձանքով մի գեղեցիկ աղջիկ, որին իր հանդերձը շատ էր սագում, և նրան համեմատում է ղըրմզի գուլի (կարմիր վարդի) հետ: Առհասարակ, սիրահար աշուղը չի ժլատանում բաների և պատկերավոր հնարքների մեջ իր սիրած էակին նկարագրելիս: Բանաստեղծության մեջ խոսում, իր ցանկություններն է արտահայտում ոչ միայն տղան, այլ և աղջիկը: Նա ուրիշների միջոցով

հաճախ է խոսուում բանաստեղծ-նկարչի հետ՝ մերթ
հասկացնելով, թե ինքը ոչ միայն արժանի է, այլև
համաձայն է, որ նա իր պատկերը «քաշի», մերթ
թախանձելով, որ իր հասցեով գաղտնի նամակ
ուղարկի, իսկ երբեմն էլ ինքն է նրա
արվեստանոցում: Բանաստեղծն էլ օրեր հետո, այդ
բոլորը հիշելով, կարոտից գինով ցած գրել է.

Ասել ես թե «Նա, որ Նաղաշ է,
Գիտե ունքերս դարաղաշ է,
Ասեք սուրաթիս նման քաշ է».
Քաշել եմ, զալ ու մ, զալ ու մ,
Մաշվել եմ, զալ ու մ զալ ու մ:
Ասել ես. «Տես, Նաղաշն տա՞նա,
Գիր ուղարկի, սիրտս հովանայ,
Ծածուկ ուղարկի, մարդ չի մանայ»:
Գրած եմ, զալ ու մ, զալ ու մ...

Դու եկիր, ես իմ բանն ստայ,
Ասացիր. «Այն է դրուստ ու ստայ,
Որ իմ մատան ուն ծաղիկ դու ստայ».
Կազմեցի, զալ ու մ, զալ ու մ,
Մայլեցի, զալ ու մ, զալ ու մ:

Բանաստեղծի այս տողերից լսվում է ոչ միայն
սիրահարների երբեմնի 22 ուկներն ու
մրմունջները, այլև կարծես նրանց սրտերի
բաբախումները, նվիրական երազանքները:
Բանաստեղծը խոսում է այն մասին, որ «քաշել է»
սիրուհու պատկերը, անհամբեր սպասում է նրա
զալ ուն և խորապես հուզված է, որ ով հետև Վախթանգ 6-
րդ-ի հրավերով Թիֆլիս է մեկնել ու.

Գիր յի գրում քո անուկն,
Միտքի անում քո սիրոյ բանն,
Ետնես ուղարկեց Վախթանգ խանն,
Քեզ ո՞նց մոռանամ, զալ ու մ,
Ես ո՞նց հեռանամ, զալ ու մ:

Այս երգում ընդհանուր գովքի միջից ցուում են
կոնկրետ, կենսագրական բնույթի, ապրած ու խիստ
անձնական հուշերը:

Ահա թե որքան իրականությամբ, կյանք, շոշափելի ու
տեսանելի առօրյա է խտացված Ն. Հովնաթանի սիրո
լույսի երգի մեջ:

Մի ուրիշ օրինակ է «Լուսնի նման պայծառ երես
բոլորած» տողով սկսվող բանաստեղծությունը, որը
նվիրված է երգչի այրող կարոտի գովքին և ամենայն
իրավամբ կարող է գրվել «Կարօտ» խորագրի տակ: Այս

բանաստեղծությունը ևս հարուստ է սիրուհու գեղեցկությունը նկարագրող կենդանի տեսարաններով՝ լուսնի նման պայծառ երեսը, վարսերը ոսկի թելի նման ոլորած, ունքերը կապել է կամար, աչքերը վառել է պայծառ ճրագով, մեջքը Նազլու բարակ, բերանը՝ կարմիր գինի, լեզուն՝ համեղ նուշ: Հիշելով իր սիրուհուն՝ բանաստեղծը հայտնում է իր կարոտն ու ցավը.

Նաղաշն թողել ես ծարաւ ու բէ ուշ .
Ես մնացի կարօտ՝ խմելոյ համար:

Ունենալով այսպիսի այրող ու նվիրական սեր՝ Ն. Հովնաթանը մի առատաղբյուր է ունեցել իր սիրո մյուս երգերի համար, որոնցով նագովերգել է այդ սիրո զանազան պահերը՝ նորանոր գույներով, վերարտադրել է մարդկային ամենաբազմազան զգացմունքներն ու տրամադրությունները:

Նաղաշ Հովնաթանի սիրո երգերի թարմությունը պայմանավորված է նաև մի ուրիշ առանձնահատկությամբ. դաբնության տեսարանների առատությունն է, պատկերների ճոխությունը: Օրինակ՝ «Նոր ծաղկեցաւ ծառն ...» երգի մեջ բանաստեղծը նկարագրում է՝ ինչպես սիրուհին իրենից խռովել ու հեռացել է: Նրասիրտը կարոտին չի դիմանում, գարուն է եկել, ծաղկել են ծառերը, ծաղիկները. այդ բոլորի միջից բուրում է սիրո էությունը և մղում նրան, որ նա մտերմական թախանձանքով կանչի սիրուհուն.

Նոր ծաղկեցաւ ծառն ,գարուն է է հաս ,
Է՞ր ես ինձնե հեռանալիս .

Նազանի քաղցրիկ եար ,բարով դո՛ւ էլ գաս ,
Է՞ր ես ինձնե հեռանալիս .

Մեկ ձեռք շուշայ ,մեկն գինի թաս ,
Է՞ր ես ինձնե հեռանալիս ,

Թե ինձ կու սիրես՝ մեկ դու խմես ,մեկ ինձի
տաս ,

Է՞ր ես ինձնե հեռանալիս :

Ուտանջվում է նա ուշ նոր հավորում սիրուհու նոր հագուստը՝ չմոռանալով գեղեցիկ մակդիրներով և համեմատություններով գովերգել սիրուհու գեղեցկությունը.

...Նաղաշն շինել Մաջլուն ,խելքնես տարել ,
Է՞ր ես ինձնե հեռանալիս ,

Բարով մաշես .նարինջ -ատլաս ես կարել ,
Է՞ր ես ինձնե հեռանալիս ...

Մի այլ երգում՝ բանաստեղծն ուրախ է, ասես սրտին «կանաչ տերև» է բսնել, որովհետև սիրուհին արդեն մեղմացել է ու բարևել նրան.

Այս օր ծագեցաւ նոր արև,
Իմ սիրելի նետին ձբարև,
Սրտիս բուսավ կանաչ տերև...

Նաղաշ Հովնաթանի սիրո երգերի մեջ ամենուր զգացվում է բնություն, գարնանային տեսարանների ներկայությունը, ծաղկած ծառերի, ծաղիկների բույրն ու շշուկը, սոխակների, վարդերի ու վազող ջրերի ձայնը, որի ֆոնի վրա էլ ծավալվում է նրա անաղարտ սիրո պատմությունը:

Ն. Հովնաթանի սիրո երգերի մեջ առանձին ուշադրություն արժանի ստեղծագործություն է «Գովեմ սրտիւ ուրախական» հանրածանոթ երգը, որը նվիրված է Վրաստանի աղջիկների և նրա մայրաքաղաքի՝ Թիֆլիսի գովքին:

Գովեմ սրտիւ ուրախական
Թիֆլիքաղաքն պատուական.
Խիստ գեղեցիկ են սիրական՝
Վրաստանայ գոգալներն...

Այս երգում բանաստեղծն ստեղծում է կնոջ մի ինքնատիպ գեղեցկություն, որը, կարծես, դուրս էր եկել նկարի միջից՝ վարդի նման կարմիր երեսներով, կամար կապած դալամ ունքեր, շասի դամար վառաչքեր, վարսերն դաստայ ոլորած, լուսին բոլորած երեսով, մութբարակ բոյ ու ջամալ, լայն բատան, բարակ մեջք, քայլքը՝ սիրամարգի նման, լեզուն քաղցր, խօսքն համով: Բանաստեղծը ոչ միայն նկարագրում է Վրաստանի գոգալ խաթունների գեղեցկությունը, այլև՝ նրանց հագուկապը, զարդարանքը: Այս գեղեցկությունից հիացած ու ապշած-մոլորված՝ նաբացականչում է.

Ես՝ Նաղաշ սմեղաց ծովեմ,
Նոցասիրովն գինովեմ,
Խապար չեմ թէ ինչ պես գովեմ՝
Վրաստանայ արմաղաններն,
Շեն Թիֆլիթալ աղներն:

ԽՆՃՈՒՅՔԻ ԵՐԳԵՐՈՒ: Ուրույն խումբ են կազմում Նաղաշ Հովնաթանի խնճույքի երգերը: Այս խմբի երգերի փիլիսոփայական ելակետն արմատապես

տարբերվում է միջնադարյան գրական
մտածելակերպից: Նաղաշ Յովնաթանին կարծես չի
անհանգստացնում հանդերձյալ աշխարհն իր
պատիժներով ու վրեժխնդրությամբ: Նրամոտհոգու
և մարմնի վաղեմի հակասությունն արդեն լուծված է
հաշտությամբ: Անշուշտնաել է հավատացյալ, նաել
գիտի դրախտի և դժոխքի մասին, սակայն համարյա չի
երևում, թե նրա պատկերացումներում ևս
աշխարհասիրությունն ու երկրային վայելքը մեղք
են: Նա այդ երգերով մերթսեղանակիցներին է
դիմում՝ հորդորելով նրանց՝ ուտել,
նմաններին դուրսանել խնճույքից, մերթսեղում է
ազգային ուտելիքներն ու խմիչքները, հայրենի
բնություն գեղեցկությունը, մերթսեղում է
խորհրդածություններին: Ըստնրա՝ մարդն աշխարհ է
եկել վայելելու համար, միայն թե չմոռանա
Աստծուն: Սեր և աշխարհ, խնճույք և բնություն,
աղոթք և Աստված: Բայց քանի որ ամեն մեկն իր տեղն
ու ժամանակն ունի, ուստի նրանք չեն խանգարում
միմյանց. սիրու և հրճվանքի ժամերին Աստված չպիտի
միջամտի, աղոթքի ժամերին՝ գեղեցկուհին ու
գինին.

Աս է Յովնաթան.՝ Մտիկար էք թնկերին,
Որ դատարկվի՝ ել էք աղօթից ժամն ...

Կամ՝

Դու է կերեք, խմեցեք, եղբարք պատուական,
Եւ օրհնեցեք զաստուած և յաւիտեան:

Եթե բանաստեղծի նախորդներին մշտապես
հետապնդում էր վաղվա օրը, անխուսափելի ու անհեղ
դատաստանի նախապաշարումը, ապա Նաղաշ Յովնաթանի
պատկերացումներում այդ գալիքն անորոշ է.

Վաղիւն ոչ գիտես, թէ զի՞նչ ծնանի,
Մարդոյս կեանքն վայրի ծաղկին մանի,
Որ այս օրբացուեալ է, վաղիւն անցանի ...

Ուստի պետք է վայելել աշխարհն ու կյանքը, և
չմոռանալ, որ

Անցեալ օրին օր չի հասնիլ, կեղնիք
փոշի ման ...

Բանաստեղծը միաժամանակ քարոզում է
ստեղծագործ աշխատանք, համերաշխություն,
ազնվություն, փոխադարձ սեր.

Աստուած սիրէք, ում սրտում որ նախանձ
կայ՝ հանի,
Չէր այ մարդ մեռնել ունյետըն շա՛տ կու
փոշմանի,
Սուտաշխարհս անցաւ որ է, մուծն երազ կու
նմանի.
Սիրով խմէք, խաղաղութեամբ, շատ ուրախ
լերուք:
Թույլ միք տալ, որ եղբայրութեան սերն
հովանայ,
Չէր այ յաշխարհս օրքան գորչարըն կու
շատանայ ...

Նաղաշ Յովնաթանի խնճույքի երգերն էլ, սիրո
երգերի նման, հագեցված են բնության
տեսարանների բանաստեղծական գողտրիկ
վերարտադրություններով.

Նողուլի, փարվարդայ և շաքար, նուշ և
ֆստուղն բոված,
Թագայ գառն, համեղ ձուկն, հաւ և կաքաւ
խորոված,
Հիլ դարչինով դապլի փլաւ, խորովուկն վրայ
դրած,
Գոհանամք գաստուծոյ, որ գայս ամեն նա է
պարգևած:

Ասացեալ է, թե ամեն մարդ լաւ գինին յառաջ
պաշտէ,
Ո՛վ տանուտեր, լաւ գինի բեր՝ թե սիրտդ մեզ
հետհաշտէ,
Հիմայ էլ պահես ու՞մ համար, ժողովուրդդ
երաշտէ,
Ածէք, խմէք կարմիր գինի, խմողն ուրախ լինի
...

Նաղաշ Յովնաթանի խնճույքի երգերից
առանձնապես ուշագրավ է «Յամենայն ժամ տացուք ...»
բառերով սկսվողը, որտեղ երգիչը նկարագրում է
խնճույքը՝ շինարարական աշխատանքի ֆոնի վրա: Դա
մի գեղեցիկ գովք է բնության դեմ մաքառող, նրան
վերափոխող մարդկային ստեղծագործ աշխատանքի,
որն այնքան ինքնատիպ ձևով դրսևորված է այդ
երգում.

Որ և հատեալ յապառաժ տեղիս քարանցվայրի և
խոտան,

Եւ կանգնեաց ի նոյն տեղւոջն ջրադաց խիստ վայելչական ...

Վանօրէից նմանեալ շուրջանակի պարիսպ քարծրացեալ ,

Նորատունկ կանաչ այգի՝ ծաղկունք և ծառ պտղով սիրացեալ ...

Աշխատանքի և աշխատավորութեան գովերգուն խնճուկքի ուրիշ երգերի մեջ էլ աշխատում է միշտ վառ պահել աշխատավորութեան՝ բոլոր քարիքներն ստեղծողների հիշատակը և երկար կյանք խնդրել հաջորդների համար ,ասելով .

Պարտիմք աշխատողացն ողորմիտալ ...

կամ՝

Աշխատողաց կեանս խնդրեցէք ...

Չնայած Նաղաշ Յովնաթանից առաջ էլ գրված են եղել խնճուկքի և ուրախութեան երգեր ,բայց նաեւ առաջին անգամ ստեղծել այդպիսի երգերի մի ամբողջական շարք ,որն իր ժամանակակիցների կողմից ,ինչպես և հետագայում , շատ է սիրվել ու տարածվել : Դրա պատճառն այդ երգերի խիստ աշխարհիկ բովանդակությունն ու աշխարհաքար լեզունն է՝ բանաստեղծական այն կատարյալ ձևերի մեջ , որ ստեղծել է Նաղաշ Յովնաթանը :

Այն ժամանակ խնճուկքներում երգվել են նաև հոգևոր տաղեր ու շարականներ : Այդ մասին վկայում է ինքը՝ Նաղաշ Յովնաթանն՝ իր խնճուկքի երգերում .

Նուռն և խնժորն է պատուական ,

Խմէք՝ իրար փոխադրական ,

Կանչէք տաղեր և շարական ...

Ինչպես երևում է , Նաղաշ Յովնաթանի խնճուկքի երգերին վիճակված էր մի դեր ևս ,այն է՝ դուրս մղել խնճուկքներից հոգևոր տաղերն ու շարականները : Այդ են ապացուցում նրա խնճուկքի երգերի տարածված լինելը և այն բազմաթիվ նորանոր երգերը ,որոնք հորինվում էին Ն. Յովնաթանի այդ երգերի ազդեցությամբ :

Ն. Յովնաթանի խնճուկքի երգերից երևում է , թե ինչպես այն ժամանակ չէին հարգվում կրոնական այնպիսի ծեսերը ,ինչպիսիններից էր մեծ պասը : Նա նաև հատուկ բանաստեղծություն է նվիրել <<ուրիս >> և <<պաս >> օրերի հակադրությանը : Եվ թե նա այդ առթիվ փառաբանում է քարեկենդանը ,ապա՝ ոչ թե այդ

տոնի կրոնական նշանակության պատճառով, որի անունը նաչիել հիշում, այլ՝ Լուկայն պատճառով, որ այդ ժամանակ հնարավոր է ուտել, խմել, ուրախանալ .

Բարեկենդան է, շատ խնդացեք,
Ինչ կարասներ ունիք՝ բացեք,
Թասն մեկ-մեկի մօտ խմեցեք,
Էգո և ցուտի սչկայ քեզ համար,
Գլուխդ ցալ, սիրտդ խուժար :

Նաղաշ Յովնաթանն այսպես ջերմորեն հորդորելով կերև ու խուժար, մի ժամանակ, զգուշացնում է չափն անցնել ու ցանկարգություններ անել ու ց .

Չլինի՝ շատ խմեք, դառնաք բոց,
Եւ սահմանեք կռիւ, տնկոց,
Գլուխ ծակեք՝ արիւն իծոց,
Ձեր ծնողաց սիրտն շինեք խոց ...

Խոհա-խրատական երգերը : Նաղաշ

Յովնաթանի աշխարհը նկատման և պաշտպանված հայացքների հիմքում նոր ժամանակներն էին : Առևտրա-արհեստավորական խավերի, քաղաքային առօրյայի, առաջավոր երկրներից եկած թարմաշունչ տրամադրություններն և միջազգային Լայն կապերի արդյունքն էին դրանք : Ճիշտ է, Նաղաշ Յովնաթանից առաջ էլ քաղաքային կյանքն իր արտացոլումն էր գտել որոշ հեղինակների, օրինակ, Յովհաննես և Կոստանդին Երզնկացիների երգերում, սակայն Նաղաշ Յովնաթանի մոտ առկա է առավել նոր ժամանակների կնիքը, որն արդեն ազատ է միջնադարյան բարոյախոսությունից : Այստեղ կարծես ոչ թե բանաստեղծն է խոսում, այլ արհեստավոր վարպետը՝ իր աշակերտի հետ, սովորեցնելով քաղաքավորության կանոններ ու պատշաճ վարվելակերպ՝ ինչպես կենցաղային հարցերի, այնպես էլ առևտրա-արհեստավորական գործարքների համար : Այդ խրատներն սկսվում են հասարակական վայրերում իրենց կիրթ պահել ու տարրական պահանջներից և հասնում մինչև «թեմեսուկ»-պարտամուրհակներն ու դրամագլխային խոշոր հաշիվները : Բանաստեղծը՝ խրատից-խրատ, հարցից-հարց ընթերցողին աստիճանաբար տեղափոխում է իր ապրած միջավայրի բոլոր անկյունները՝ մերթայցի տանելով գիշեր-ցերեկ ճախարակին կպած վարձու մանողներին, աղքատ բեռնակիրներին, մերթ՝ տգետ, բայց մեծափաթամ խոջաներին, վայրագ ու դաժան «դիւանբուռ»-ներին :

Խրատական բանաստեղծությունների մեջ ծալ առ ծալ բացվում են հասարակական ներքին հակասությունները, չարիքները, անհատական կրքերն ու անարդարությունները: Ըստ բանաստեղծի՝ կյանքը պատկանում է անարժան ու ժեղներին, բռնակալներին, տգետ խաբեբաներին ուր, որպես կանոն, գրկված են արժանավորները, գիտունները, խելոքներն ու ազնիվները:

Շատ գիտուն մարդընչի ուրախանալ,
Չէր այ տգետքն չեն հաւան կենալ ...
Մարդկայ, որ փորն ձգես մեկ թագի,
Մեկ այ բչի գտնիլ, շուտդ ուրսկ ու վագի ...
Չէր այ պինդ լցեալ ի չարեաց անտի ...
Կասէ. «Օրէնք կան իմ ու մյարգանդի»...

Բանաստեղծին մտահոգում են նաև ժամանակի հետամնաց երևույթները, կրթության պակասը, ազնիվ դաստիարակության անբավարարությունը, ծուլությունը և նման այլ չարիքներ: Ուստի նա փառաբանում է գիտությունը, աշխատասիրությունը, տնտեսավարությունը:

Խելքն ոսկի գին տէ, եաղ ու թ, գմր ու խթէ,
Դատած խագինայ, թէ մէս ու կթ ու խթէ,
Բնաւ ծախ ու բան չէ, գ ու տրաթ տան միւթէ,
Չէ գիտողի մօտ՝ մեկ ջ ու խտապ ու խթէ:

Երգի ծական երգերը: Նաղաշ Յովնաթանի բանաստեղծությունների մեջ հատուկ խումբ են կազմում երգի ծական ոտանավորները: Այստեղ նա, հիմք ունենալով իր նախորդների փորձը, կարողանում է գավեշտի ու ժամանցի ուրախատաղերից բացի ստեղծել նաև հասուն երգի ծանր ընտիր նմուշներ: Դրանցից են, օրինակ. «Կատուն մեռաւ, ափսոս ու վախ» տողով սկսվող դասական առակը, «Ով ողորմելի խեղճ կանանիք» բանաստեղծությունը:

Մի այլ բանաստեղծության մեջ Նաղաշ Յովնաթանը ծաղրում է ոմն կրոնավորի, որը Յովհաննես Մկրտչի ձոնած ներբողը գրել է ոչ թե հայերեն, այլ օտար լեզվով:

Սորագրողն խիստէ անտաշ,
Քիթն բարձր, դըդ ու մնքաշ,
Մեր լեզ ու ով չէ գործած դ ու մաշ ...
Կրակն ընկնիք ո օ օ օ ր ո ց ը ն,
Դարտակ է խել քի դ ք թ ո ց ը ն ...

Հիմնականում Նաղաշ Հովնաթանի երգիծական բանաստեղծություններում մենք տեսնում ենք կենցաղում, առօրյայում տեղ գտած տարբեր գավեշտալի դեպքեր: Այս խմբի երգերի միջոցով մենք հարուստ տեղեկություն ենք ստանում մարդկային հարաբերությունների, կրոնական-ծիսական տոներին պատրաստվելու, անցկացնելու մասին: Ծաղրի միջոցով հեղինակը շատնրբորեն վեր է հանում հասարակության արատավոր և մերժելի կողմերն ու առաջարկում դրանց լուծման ճանապարհներ:

Այլ երգեր: Նաղաշ Հովնաթանն ունի նաև կրոնական-ծիսական, ինչպես և տարբեր բնույթի մի շարք ուրիշ երգեր, որոնք, սակայն, ավելի շուտ կապված են նախորդ, քան նոր ժամանակների տրամադրությունների և պատկերացումների հետ:

Հայրենասիրական մոտիվներով գրված առանձին բանաստեղծություններ Նաղաշ Հովնաթանից հայտնի չեն: Պահպանված է մի փշրանք՝ պանդխտության վերաբերյալ, որտեղ հեղինակը գրում է.

Թափառական երկիր, Նաղաշ Հովնաթան,
Չի՞ նչ ցաւ եր քաշ եցիր մէջ դարի պուլթեան,
Միթէ աստուած բացէ դուռն ազատութեան ...

Սակայն մեր հեղինակը տարբեր առիթներով իր բանաստեղծություններում հաճախ է արտահայտում իր սերն ու գորովը հայրենի երկրի նկատմամբ: Օրինակ՝ խրատական բանաստեղծություններից մեկում նա, դժգոհելով հայրենի մշակույթի զարգացումը խոչընդոտող պայմաններից, նկատել է տալիս նաև ամենամեծ պատճառը, հայ ժողովրդի ծանր վիճակը.

Մանաւանդ հայ ոց ազգս է հարնը կուն,
Որչուննին իշխան, թագաւ որու թյուն ...

Առանձին հետաքրքրություն ունեն բանաստեղծի Թիֆլիսում գրած մի շարք բանաստեղծություններ, որոնց տողերի արանքներից երբեմն ցուլանում է նրա՝ դեպի հայրենի լեռնաշխարհն ու Շոռթոն ունեցած այրող կարոտը.

Ա՛խ, լաւ քամի.
Դաստուր տար խանն,
Նստեմք ձիանն
Դէպ՝ մեր վաթանն ...

Հո վ ն աթանի երգերում էականը, սակայն, իր ժամանակի առաջավոր գաղափարներն պաշտպանող անոնոր սերնդի դաստիարակության նվիրական ջանքերն էին:

Ինչպես հայտնի է, XVII-XVIII դարերում նկատվում են նոր ճիգեր՝ գրականության մեջ մեռած գրաբարին հարող լեզու տալու: Այդ ժամանակների պահպանողական բանաստեղծներն սկսում են անգամ աշխարհիկ թեմաները մշակել գրաբարով: Եվ այդ ֆոնի վրա, որպես մի պայծառ երևույթ, բարձրանում է Նաղաշ Հո վ ն աթանի պոեզիան՝ աշխարհաբարի կենսախիղճ հմայքով: Բանաստեղծն իր երգերում ցույց է տվել այն ծաղրելի վիճակը, որում գտնվել է իր ժամանակի գործածական գրաբարը. նա ժամանակի խոսակցական լեզվի սիրահարն ու պաշտպանն էր: Դա նրա համար ոչ այնքան սկզբունքային հարց է եղել, որքան միջավայրի և մասնագիտական գրադմունքի բնական հետևանք: Լինել երգիչ-աշուղ և գործունենալ հասարակական տարբեր խավերի, «տգետ խոջաների», գրաբարը չհասկացող մեծատունների և արքունի ծառայողների հետ, նշանակում էր կամաթեակամադիմել աշխարհաբարին: Նաղաշ Հո վ ն աթանը ոչ միայն պաշտպանել է աշխարհաբարը, այլ և նվիրվել նրա զարգացմանը: Դրա ապացույցը հատկապես նրա սիրո երգերի լեզունն է, որը երբեմն հանդես է գալիս որոշ երանգավորմամբ: Այսպես, օրինակ, երգիծական և խրատական բանաստեղծությունների մեջ Ն. Հո վ ն աթանի լեզուն մասամբ մոտ է տեղական բարբառներին, իսկ խնճուղքի երգերում իր վրակրում է գրաբարի դրոշմը: Պետք է նշել նաև, որ բանաստեղծն իր երգերում օգտագործել է դարձվածքներ, օտար բառեր, սակայն դրանց գործածությունը չպետք է թերությունն համարել. այդ բառերը եղել են այն ժամանակվա լեզվի մեջ և դրանք նրա կողմից օգտագործվել են գրաբարի դեմ մղված պայքարում:

Նաղաշ Հո վ ն աթանի պոեզիայի բնորոշ առանձնահատկություններն են էլ այն է, որ նրա երգերի մի մասը (խրատական, երգիծական, խնճուղքի) հորինված է բուն հայկական բանաստեղծությունների ձևով, իսկ մյուսը՝ (սիրո, մասամբ՝ խնճուղքի) աշուղական:

Թե՛ մեկ և թե՛ մյուս տեսակները, ունենալով ժողովրդական ծագում, խորթ չէին Նաղաշ Հո վ ն աթանին: Եվ թե շատ երգիչները նտրություն էին կատարում, ապա նա առանցը նտրության օգտագործեց ու զարգացրեց այդ երկուսն էլ միասին:

Տ աղ աչ ափո լ թյ ո լ ն ը : Ն աղ աշ Հո վ ն աթ ա ն ը
բ ա ն ա ս տեղ ծ ա կ ա ն խ ո ս ք ի , գ եղ ա ր վ ե ս տ ա կ ա ն
հ ն ա ր ա ն ք ն ե ր ի խ ո շ ո ր վ ա ր ա ց ե տ Է , ի ս կ
տ աղ աչ ափ ո լ թյ ո լ ն ը ն ր ա ե ր գ ե ր ի մ ե ջ կ ա ն ո ն ա վ ո ր Է ո լ
բ ա գ մ ա գ ա ն :

Հ այ կ ա կ ա ն պ ե գ ի ա յ ի հ ն ա գ ո լ յ ն չ ա փ ե ր ի ց ` յ
յ ա մ բ ա կ ա ն ե ր կ ա ն դ ա մ 8 վ ա ն կ ա ն ի ո տ ա ն ա վ ո ր ո վ Է ն
գ ր վ ա ծ Ն աղ աշ Հո վ ն աթ ա ն ի հ ա տ կ ա պ ե ս ե ր գ ի ծ ա կ ա ն
բ ա ն ա ս տեղ ծ ո լ թյ ո լ ն ն ե ր ի ց մ ի գ գ ա լ ի մ ա ս ը (« Կ ա տ ո լ ն
մ ե ո ա լ ...», «Տ ե ս Է ք ե դ բ ա յ ր ք ...», «Գ ր Է ե կ ի ն Է շ ի ք ա ր վ ա ն » և
ա յ լ ն) : Ա յ դ ո տ ա ն ա վ ո ր ն , ի ր թ ե թ և ո լ ռ ի թ մ ի կ ո տ ք ե ր ո վ ,
կ ա ր ճ տ ող ե ր ո վ , ա մ փ ո փ տ ն ե ր ո վ ` հ ն ա ր ա վ ո ր ո լ թյ ո լ ն
Է տ վ ե լ հ ե դ ի ն ա կ ի ն ա յ դ ս տեղ ծ ա գ ո ր ծ ո լ թյ ո լ ն ն ե ր ն
օ ժ տ ե լ տ աղ աչ ա փ ա կ ա ն ա շ խ ո լ յ ժ ե ր ա ժ շ տ ո լ թյ ա մ բ և
ն ր ա ը ն ձ ե ո ն ա ծ ճ կ ո լ ն ո լ թյ ո լ ն ն օ գ տ ա գ ո ր ծ ե լ ի ր
մ տ ք ի ց մ ի տ ք , պ ա տ կ ե ր ի ց պ ա տ կ ե ր , տ ե դ ի ց տ ե դ ,
դ ր ո լ թյ ո լ ն ի ց դ ր ո լ թյ ո լ ն թ ռ չ ող ն յ ո լ թ ի լ ր ի վ ո լ
հ ե տ ա ք ր ք ի ր դ ր ս և ո ր մ ա ն հ ա մ ա ր :

Յ ա մ բ -ա ն ա պ ե ս տ յ ա ն մ ի հ ա ն դ ա մ 5 վ ա ն կ ա ն ի
ո տ ա ն ա վ ո ր ո վ Է ն գ ր վ ա ծ Ն . Հո վ ն աթ ա ն ի « Ա ն գ Է տ և տ գ Է տ », « Գ ր ե ց ի ա ն ո լ ն » և ա յ լ բ ա ն ա ս տեղ ծ ո լ թյ ո լ ն ն ե ր ը :

Յ ա մ բ -ա ն ա պ ե ս տ յ ա ն ե ր կ ա ն դ ա մ 10 վ ա ն կ ա ն ի
ո տ ա ն ա վ ո ր ո վ Է գ ր ե լ ն ա ի ր բ ո լ ո ր խ ո հ ա -խ ր ա տ ա կ ա ն
ե ր գ ե ր ը և ո լ ր ի շ ն ե ր ը :

Տ աղ աչ ա փ ա կ ա ն բ ա գ մ ա գ ա ն ո լ թյ ա մ բ ա չ ք ի Է ն
ը ն կ ն ո լ մ ն ա և ն ր ա ս ի ր ո և խ ն ճ ո լ յ ք ի ե ր գ ե ր ը :

Ն . Հո վ ն աթ ա ն ի պ ե գ ի ա ն հ ա ր ո լ ս տ Է ո լ բ ա գ մ ա գ ա ն ն ա և
հ ա ն գ ա վ ո ր մ ա մ բ ` հ ա ն գ բ ա ռ ի ա յ ս օ ր վ ա ի մ ա ս տ ո վ : Ն ր ա
մ ո տ աղ ք ա տ հ ա ն գ ե ր ը կ ա մ աղ ա վ աղ մ ա ն ա ր դ յ ո լ ն ք ե ն ,
կ ա մ խ ի ս տ ս ա կ ա վ ա դ ե պ : Ը ն դ հ ա ն ր ա պ ե ս ն ր ա մ ո տ
ա յ դ պ ի ս ի ն ն ե ր ը չ կ ա ն :

Ն . Հո վ ն աթ ա ն ը մ ե ծ վ ա ր ա ց ե տ ո լ թյ ա մ բ օ գ տ ա գ ո ր ծ ե լ Է
ն ա և փ ա կ կ ա մ ն ե ր ք ի ն հ ա ն գ ե ր ի ս ի ս տ ե մ ը , օ ր ի ն ա կ .

Ս կ Է դ կ ա ր դ ա ց մ ո լ ն ք դ հ ի լ տ ո լ ր ,
Տ ն տ ե ս ո լ թ ե ա ն լ ա լ դ ա հ մ ի լ տ ո լ ր ,
Հ ա ր ի ս ա կ ն խ ա ռ ն Է , ջ ի լ տ ո լ ր ,
Ս ո լ Ֆ ր ա յ ձ գ Է , ն ս տ ի ր բ ի լ տ ո լ ր :

Ն ր ա մ ո տ չ ի կ ա ր ե լ ի հ ա ն դ ի պ ե լ , մ ի ջ ն ա դ ա ր յ ա ն մ ե ր
պ ո ե գ ի ա յ ո լ մ ն ր ա ն ի ց ա ռ ա ջ ա յ ն ք ա ն տ ա ր ա ծ վ ա ծ ,
ն ո լ յ ն ա հ ա ն գ ո լ թյ ա ն պ ի մ ի տ ի վ պ ր ա կ տ ի կ ա յ ի ն , ե ր բ
մ ի և ն ո լ յ ն բ ա ն ա ս տեղ ծ ո լ թյ ա ն բ ո լ ո ր տ ող ե ր ը
վ ե ր ջ ա ն ո լ մ Է ի ն մ ի և ն ո լ յ ն հ ա ն գ ո վ : Ն աղ աշ
Հո վ ն աթ ա ն ի ե ր գ ե ր ո լ մ յ ո լ ր ա ք ա ն չ յ ո լ ր ն ո ր տ ա ն մ ե ջ
հ ա ն դ ի պ ո լ մ ե ն ք ն ո ր հ ա ն գ ի :

Հ ա ն գ ե ր ի ա յ ս պ ի ս ի վ ա ր ա ց ե տ ո ր ե ն օ գ տ ա գ ո ր ծ ե լ ը Ն .
Հո վ ն աթ ա ն ի պ ո ե գ ի ա յ ի ն տ վ ե լ Է հ ն չ յ ո լ ն ո լ թյ ա ն ո լ
ե ր ա ժ շ տ ա կ ա ն ո լ թյ ա ն մ ի ն ո ր հ մ ա յ ք :

Նաղաշ Յոզևաթանը, որպես բանաստեղծ և երգիչ, առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձրել ժողովրդական երգերի ճոխ և փարթամ կրկնակների վրա, ստեղծելով այդ տեսակետից ևս ուշագրավ նմուշներ: Նրա եղանակավոր երգերից (սիրո և խնճուղիքի), իրենց առավել գունեղ հանգերով, առանձնապես աչքի են ընկնում «Պատկեր մի տեսի», «Գովեմ սրտիւ...», «Նոր ծաղկեցաւ ծառն...», «Այսօր եղև պայծառ արև», «Նոր իմ սիրելի...», «Նոր գարուն է...» և ուրիշ երգերը:

Խնճուղիքի երգերում կրկնակները ներծծված են ցնծալու, անհոգ ժամանակ անցկացնելու պայծառ տրամադրությամբ ու հորդորանքով: Սիրո երգերի մեջ նրանք հնչում են մերթ որպես կարոտանքի, մտատանջության, մերթ էլ որպես ուրախուկ երջանիկ հոգուկ եկնսավառ բացականչություններ:

«Պատկեր մի տեսի...» բանաստեղծության մեջ Ն. Յոզևաթանը ցուցաբերել է կրկնակների օգտագործման մեծ վարպետություն: Այդ կրկնակներն այնքան սերտորեն են կապված երգի յուրաքանչյուր տան հետ, որ տնից տուն, իրենց տողերի առաջին մասով, փոփոխվում են՝ միշտ իրենց մեջ առնելով տվյալ տան նորությունները: Այդ կրկնակներն առանց երգի տների էլ, իրենց իմաստային հագեցվածությամբ, մեզ պատմում են հեղինակի հույզերի ու տրամադրության մասին: Ահա մի քանի նմուշ այդ կրկնակներից, ուր տեսնում ենք բանաստեղծի կարոտը, տանջանքը և, վերջապես, ուրախությունը.

Կարոտշատունիմ, զալում
Թողմեկ համբուրեմ, զալում:

Քաշե՛լ եմ, զալում, զալում,
Մաշվել եմ, զալում, զալում:

Յոզի՛ս կուհանես, զալում,
Խե՛ղքս կուտանես, զալում:

Կարդացի, զալում, զալում,
Խնդացի, զալում, զալում:

Նաղաշ Յոզևաթանի երգերի կրկնակների հմայքն այնքան մեծ ու գորեղ է եղել, որ նրան հաջորդող շատ երգիչներ են իրենց երգերի կրկնակները հորինել նրա կրկնակների բացահայտ նմանությամբ կամ ուղղակի օգտագործմամբ:

Նաղաշ Յոզևաթանի՝ որպես նկարիչ արվեստագետի, աշխարհն ընկալելու ընդունակությունները նաև

խոշոր դեր են կատարել նրա պատկերավոր մտածողություն ինքնատիպություն գործում: Ուշագրավ է, որ այդ պատկերավոր մտածողությունը նրա տարբեր բովանդակությունը նույն երգերում տարբեր ձևերով է հանդես գալիս՝ բխելով այդ երգերի թեմաներից և բանաստեղծության բնույթից:

Գեղեցիկ ու դիպուկ պատկերների ենք հանդիպում Ա՛ սիրո, Ա՛ երգիծական, Ա՛ խնճուղիքի երգերում:

Աչքերդ այն ախանայ, ոսկեղեն սուրայ,
Սիահարտեան ունքդ կապած է թուրայ,
Քոսերն կրակ է, իմ սիրտն՝ քուրայ ...

Հատկապես խնճուղիքի երգերում՝ բնության տեսարանները, խնճուղիքի, ուտելիքներ և այլնի պարագաներն այնքան պատկերավոր են նկարագրված, որ կարելի է այդ բոլորը հեշտությամբ նկարել:

Նողուլի, փարվարդայ և շաքար, նուշ ու ֆստուղն բոված,

Թագայ գառն, համեղ ձուկն, հալ և կաքալ խորոված,

Հիլ դարչինով դապլի փլալ, խորովուկն վրայ դրած,

Գոհանամք գաստուծոյ, որ գայս ամեն նա է պարգևած:

Նաղաշ Հովնաթանի պոեզիայի բնորոշ գծերից մեկն էլ այն է, որ այդ պոեզիան հագեցված է իր ժամանակի կյանքի ու կենցաղի ամբողջ կոլորիտով: Նրա բանաստեղծություններից տեղեկանում ենք այն ժամանակվա գյուղատնտեսական գործիքների, կուլտուրաների, կենդանիների, թռչունների, առևտրի, շուկաների, հագուստեղենի, տնային կահ-կարասիքի, կտորեղենի, խմիչքների, ճաշերի, ժողովրդի նիստուկացի և շատ այլ նման բաներից: Այդ բոլորով նա կարողանում է ավելի կոնկրետացնել ու տեսանելի դարձնել իր պատկերները:

Նաղաշ Հովնաթանն իր երգերը գրելով ժողովրդի համար, նրա առօրյայից, նրա լեզվով, նրա հարազատ ձևերով և առանձնահատկություններով, բնականաբար, պիտի ձգտեր օգտագործել նաև ժողովրդական պոեզիայի և բանահյուսության հարուստ գանձարանը: Նրա մի շարք երգերի համար նյութ են ծառայել ժողովրդական բանահյուսության նմուշները: Նրա «Տաղի վերայ սուտ մեռեալ կատվին, գորմկներն տանին թաղեն»

Երգիծական բանաստեղծություննս իրենից ներկայացնում է ժողովրդական հանրածանոթ առակներից մեկի մշակումը, որն այնքան վարպետորեն կատարել էնա:

Ժողովրդական ծագում ունեն նաև «Օրհնեսցէ չորքանկիւնն», «Յայր անզգիզբն...» և ուրիշ բանաստեղծություններ:

Նաղաշ Յովնաթանը ոչ միայն մշակել է ժողովրդական ստեղծագործությունները, այլև օգտագործել նրանց պատկերավոր արտահայտությունները: «Շնորհալից մարդկայ, որ չեն լինիր քունն» բանաստեղծության մեջ, ուր նա քննադատում է շահամոլ, տգետ խոջաներին և բողոքում շնորհալից արվեստավորների ծանր դրոշման մասին, որպես եզրակացություն, համարյա նույնությամբ, մեջ է բերում ժողովրդական պոեզիայի հետևյալ տարածված քառյակը.

Մարդկայ, որ մեկ է և հազար աժէ,
Յազար մարդ էլ կայ, որ մեկ միջ աժէ,
Ապա էն մեկն, որ հազար աժէ,
Անզէ տմարդ ուն մօտն ափող միջ աժէ:

Նաղաշ Յովնաթանն իր պոեզիան մեծապես համեմտել է ժողովրդական բանահյուսությանը հատուկ դարձվածքներով, առածներով: Այսպես, օրինակ՝ «ջախու ջուխ», «խախկու խայտառակ», «նամուս-դայրաթ», «բարակ մանող», «հաստմանող», «խելքի կճուճ» և այլն: Առածներից՝ «Սարի Եարեն կու գայ, լեզու ինը չի գար», «Ե՞րբ կարէ ձեռքն տմբուզին զարպով տալ վրայ սուրբզին», «Էն կու հնձես, ինչ որ ձեռօքդ սերմանես» և այլն: Այս կենդանի և աշխույժ բառու բանի շնորհիվ է, որ Նաղաշ Յովնաթանի երգերը ոչ միայն սիրվում և տարածվում էին, այլև նրանց ազդեցությունամբ, շարադրվում էին նորանոր երգեր:

Սակայն Նաղաշ Յովնաթանի բանաստեղծությունների մեջ, որպես մասնակի թերություն, նկատվում է ձգվածությունը, որն զգացել է նաև ինքը՝ անելով այսպիսի դիտողություն.

Շատեր կարեցի ես համարձակ բան,
Խնդրեմ ներես ջիքի մպակասություն:

Նրա երգերում հաճախ հանդիպում ենք նաև ինքնակրկնումների: Յամարյա նույն բառերով են գովերգվում սիրուհու աչքերը, հոնքերը, կուրծքը,

այ տերը և այլ նվյա միօրինակությունը մասամբ ազդում է նրա երգերի բազմերանգություն վրա:

Տարվելով հանգերն ավելի ճոխ դարձնելով մտահոգությունամբ՝ նա երբեմն աղավաղում է որոշ բառեր: «Ծաղիկ»-ը դարձնում է «ծաղեկ», որպեսզի հանգավորի «աղեկ» բառի հետ, կամ «աղեկ»-ը դարձնում է «աղիկ», որ համաձայնեցնի «ծաղիկ»-ին և այլն:

Սակայն այս և նման այլ թերությունները Նաղաշ Յովնաթանի երգերում մասնաձիս որակչ են կազմում:

Եզրակացություն: Միջնադարյան կրոնական խավարի մեջ Նաղաշ Յովնաթանի խոսքը հնչում է ազատ և անկաշկանդ: Նա աշխատավոր խավերի ներկայացուցիչն է ու նրանց երգիչը, որ ուժեղ քննադատություն է ենթարկում կղերա-ֆեոդալական և առևտրական խավերի ներկայացուցիչներին, ցույց տալով նրանց ազահությունն ու տգիտությունը: Նա հալալ ու արդար աշխատանքի երգիչ է՝ տոգորված ազնիվ ու լուսավոր մարդիկ դաստիարակելու ցանկությամբ: Նաղաշ Յովնաթանը, որպես իր ժամանակի առաջավոր մտածողներից մեկը, որպես աշխատավորություն և զրկվածների տրամադրություններն արտահայտողը, անարդար է համարում հարստության վրա խարսխված իրավունքի գոյությունը: Նա է, որ մեր միջնադարյան պոեզիայի մեջ, առաջին անգամ, ցույց է տալիս ժամանակի քաղաքի մոտավոր պատկերը, որտեղ վխտում են պորտաբույծ խոջաները, հոգևորականները, «սարիզապները», «դիվանբուները», մոնթերը, զանազան խաբեբաները, կռվում, գզվուտում, գռվում են՝ ոտնատակ տված ամեն մի արդարության գաղափար: Իսկ մյուս կողմից երևում են փողոցներում շրջող մերկ ու սոված երեխաները, մուրացկանները, բեռնակիրները, չարքաշ գեղջուկները, ճախարակին կպած վշտաբեկ գեղջուկ հիները, անիրավությունից «սիրտն պատառուած» ազնիվ արհեստավորները և այլն:

Նաղաշ Յովնաթանն իր երգիծական և մասամբ էլ խոհա-խրատական բանաստեղծություններով նաև երևան է գալիս որպես մեր միջնադարյան պոեզիայի առաջին խոշոր երգիծաբանը: Նա է, որ առաջին անգամ մեր միջնադարյան պոեզիայի երգիծական ժանրը, թեթև զավեշտի մակարդակից, բարձրացնում է դեպի հասարակական սոցիալական մակարդակը: Երգիծանքը Ն. Յովնաթանի ձեռքին դարձավ մի հզոր գենք ոչ միայն հարվածներ տեղալու կեղեքիչների գլխին, այլ և բարեկամորեն խրատելու աշխատավոր մարդկանց:

Հո վ ն ա թ ա ն ը ս ի թ ո եր գ եր ու մ վ եր ար տ ա դր ել Է մ ար դ կ այ ի ն ա մ ե ն ա ք ա զ մ ա զ ա ն զ գ ա գ մ ու ն ք ն եր ու տր ա մ ա դր ու թ յ ու ն ն եր , վ ա յ ել ք ի և կ ե ն ս ա ս ի թ ու թ յ ա ն առ ա վ ել շ ա տ պ ա հ եր և հ ն ար ա վ ո թ ի ն չ ա փ ա զ ա տ ա գ ը վ ել Է կր ո ն ա կ ա ն ու կ ե ն ց ա դ ա յ ի ն կ ա շ կ ա ն դ ու մ ն եր ի ց : Ու ս տ ի նր ա տ ա դ եր ը ն ո թ խ ո ս ք ու ն ո թ եր և ու յ թ Է ի ն մ եր մ ի ջ ն ա դ ար յ ա ն ք ն ար եր գ ու թ յ ա ն մ ե ջ :

Թար մ ա շ ու ն չ ե ն ն ա և ք ա ն ա ս տ ե դ ծ ի տ ա դ ա չ ա փ ա կ ա ն հ ն ար ա ն ք ն եր ն ու պ ա տ կ եր ն եր ը : Ն ա հ մ տ ո թ ե ն կ ար ո դ ա ց ել Է ա զ գ ա յ ի ն տ ա դ ա չ ա փ ու թ յ ա ն ա վ ա ն դ ն եր ի ն մ ե ծ վ ար պ ե տ ու թ յ ա մ ք ն եր դ ա շ ն ա կ ել ար և ել յ ա ն -ա շ ու դ ա կ ա ն ք ա ն ար վ ե ս տ ի ն վ ա ճ ու մ ն եր ը և ս տ ե դ ծ ել ն ո թ ա տ ի պ եր գ եր : Ն ա առ ա ջ ի ն ք ա ն ի մ ա ց , գ ր ա ք ար ի ն ու հ ա յ կ ու լ տ ու ը յ ա յ ի ա ն ց յ ալ ժ առ ա ն գ ու թ յ ա ն ը ծ ա ն ո թ ք ա ն ա ս տ ե դ ծ ն Էր , ո թ ու ս ու մ ն ա ս ի թ ց ա շ ու դ ա կ ա ն պ ո ե գ ի ա յ ի առ ա ն ձ ն ա հ ա տ կ ու թ յ ու ն ն եր ը , հ ա շ վ ի առ ա վ նր ա զ ար գ ա ց մ ա ն և օ գ տ ա գ ո թ մ ա ն հ եռ ա ն կ ար ն եր ը ` հ ո թ ի ն ել ո վ ու եր գ ել ո վ ա շ ու դ ա կ ա ն եր գ եր ի մ ի ծ ա վ ալ ու ն ու գ ո դ տր ի կ շ ար ք : Ե թ ե մ ի ն չ և ա յ դ ա շ ու դ ա կ ա ն պ ո ե գ ի ա ն գ տ ն վ ու մ Էր ի թ ձ և ա վ ո թ մ ա ն պր ո ց ե ս ու մ ` մ եր ի թ ա կ ա ն ու թ յ ա ն մ ե ջ , ա պ ա , Ն ա դ ա շ Հ ո վ ն ա թ ա ն ի շ ն ո թ ի ի վ , ա յ ն ձ և ա վ ո թ ը վ ե ց ու վ եր ջ ն ա կ ա ն ա պ ե ս մ տ ա վ մ եր կ յ ա ն ք ի մ ե ջ : Ն ա դ ա շ Հ ո վ ն ա թ ա ն ի ց հ ե տ ո Էր մ ի ա յ ն , ո թ նր ա հ ե տ ք եր ո վ գ ն ա ց ի ն ն ո թ ա ն ո թ եր գ ի չ ն եր ` պ ար ար տ հ ո դ պ ա տր ա ս տ ել ո վ ա ն մ ա հ Ս ա յ ա թ -Ն ո վ ա յ ի և նր ա հ ա ջ ո թ դ ն եր ի հ ա մ ար :

Ն ա դ ա շ Հ ո վ ն ա թ ա ն ի պ ո ե գ ի ա ն ու ն ի ն ա և ու ը թ ի շ ար ժ ա ն ի ք ն եր ու առ ա ն ձ ն ա հ ա տ կ ու թ յ ու ն ն եր , ո թ ո ն ք , ն շ վ ա ծ ն եր ի հ ե տ մ ի ա ս ի ն , ց ու յ ց ե ն տ ալ ի ս , ո թ , ի թ ո ք , մ եր մ ի ջ ն ա դ ար յ ա ն պ ո ե գ ի ա ն , հ ա ն ձ ի ն Ն ա դ ա շ Հ ո վ ն ա թ ա ն ի , ու ն ե ց ել Է գ ե դ ար վ ե ս տ ա կ ա ն չ ա փ ա ծ ո խ ո ս ք ի մ ի ն շ ա ն ա վ ո թ վ ար պ ե տ :

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆՑԱՆԿ

1. Ն ա դ ա շ Հ ո վ ն ա թ ա ն «Ք ա ն ա ս տ ե դ ծ ու թ յ ու ն ն եր »
2. Ա դ ա յ ա ն Է դ . Բ. «Հ ա յ մ շ ա կ ու յ թ ի ն շ ա ն ա վ ո թ գ ո թ ծ ի չ ն եր ը V-XVIII դ ար եր »
3. Մ ա ն ու կ Ա ք ե ղ յ ա ն «Եր կ եր » հ ս . Ե
4. «Ս ո վ ե տ ա կ ա ն մ ե ծ հ ա նր ա գ ի տ ար ա ն » հ ս . 1, հ ս . 8
5. Հ ա մ ա ց ա ն ց

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

1. Ներածություն	2
2. Նաղաշ Հովնաթան	5
3. Սիրո երգերը	6
4. Խնճույքի երգերը	9
5. Խոհա-խրատական երգերը	12
6. Երգիծական երգերը	13
7. Այլ երգեր	14
8. Տաղաչափությունը	15
9. Եզրակացություն	18

